

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2016 metai
1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2016

1

Vilnius 2016

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2016

1

Vilnius 2016

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2016
© Straipsnių autoriai, 2016

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

ERNESTAS VASILIAUSKAS, RITA REGINA TRIMONIENĖ

GRUZDŽIŲ ŠVENČIAUSIOS TREJYBĖS BAŽNYČIOS PARAPIJOS ARCHYVAS

Šioje publikacijoje pristatoma Gruzdžių Švenčiausios Trejybės Romos katalikų parapijos bažnyčioje (*Ecclesia Romana Catholica Sanctissimae Trinitatis Gruzdziensis*, toliau – RKB) (Šiaulių r.) saugomas archyvas. Pastaruoju metu didėja susidomėjimas šeimų genealogija, parapijų istorija, gyvenviečių bei jų pavadinimų raida, gyventojų demografiniais pokyčiais, pavardėmis, kurias tiriant kaip pagrindinis šaltinis gali praversti konkrečių parapijų archyvai.

Kai kurių (Žemaičių vyskupijos Lenkimų¹, Lygumų², Pašvitinio³, Vilniaus vyskupystės Žemimių⁴) parapijų archyvai jau yra sulaukę tyrinėtojų dėmesio ir atskirų išsamių publikacijų. Pagal Gruzdžių RKB metrikų knygas buvo parengta ne viena mokslinė publikacija. Vitalija Maciejauskienė, remdamasi 1619–1690 m. parapijos santuokų metrikų knygomis, publikavo straipsnį apie Gruzdžių pavardes (įvardyta apie 1900 asmenų, iš kurių apie 1250 vyrų, 650 moterų)⁵. Apie Šiupylių ir Gruzdžių parapiją, bažnyčių istoriją

¹ E. Meilus, A. Tumbrotas, Lenkimų bažnyčios archyvas, *Lietuvos istorijos metraštis*. 1993, Vilnius, 1994, p. 192–198.

² R. Jurgaitis, A. Šarmavičius, Lygumų bažnyčios archyvas ir biblioteka, *Žiemgala*, 1998, nr. 1, p. 3–7.

³ R. Jurgaitis, Pašvitinio parapijos archyvas, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2003 metai. 2, Vilnius, 2004, p. 179–196; R. Jurgaitis, Pašvitinio parapijos archyvo susiformavimas ir struktūra, *Pašvitinys*, Vilnius, 2014, p. 99–104.

⁴ I. Stundytė, Žemimių parapijos archyvas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 32, 2009, p. 211–232, 303.

⁵ V. Maciejauskienė, Gruzdžių pavardės: istorija ir dabartis, *Gruzdžiai*, d. II, Vilnius, 2010, p. 818–844.

rašė Kazys Misius, Romualdas Šimkūnas (1993 m.)⁶, Povilas Spurgevičius (2009 m.)⁷ ir kt. Aivas Ragauskas (2009 m.) išvertė ir parengė spaudai 1623 ir 1788 m. dokumentus⁸. Lietuvos kultūros tyrimų institutas nuo 2016 m. rengia Šiaulių dekanato sakralinių vertybių knygų seriją (vadovė dr. Dalia Vasiliūnienė), kurioje bus skelbiami ir naujausi Gruzdžių, Šiupylių bei kitų bažnyčių istorijos ir dailės tyrimai, pristatytos jose saugomos meno vertybės.

Tradiciškai literatūroje nurodoma, kad Stanislovas Kiška, 1619 m. tapęs Žemaičių vyskupu, pastatė Zamušės (Šiupylių), Naujosios Žagarės, Klovainių, Laukuvos bažnyčias. Pastačius bažnyčią Šiupylių kaimas tapo kontrreformacijos židiniu Gruzdžių apylinkėse, kur iš pradžių buvo įkurta parapijos filija (1636 m.), o miesteliui išaugus, 1844 m. ji tapo paprine bažnyčia. Nuo tada Šiupyliai turėjo filijos statusą. P. Spurgevičius pagal 1619–1690 m. santuokos metrikų knygą apytikriai nustatė Zamušės (Šiupylių) parapijos ribas. Ji tada apėmė Viesgirdžių, Romutaičių, Laumakių, Jankūnų, Linkaičių, Kančiūnų, Žmirklių, Daugėlaičių, Bridų, Smilgių, Luponių, Sneigių, Minkštaičių, Šepkaičių, Gorelių, Mažeikių kaimus⁹.

Literatūroje teigiama, kad 1636 m. Kristupas Gruzdis Gruzdžiuose pastatė pirmąją evangelikų reformatų bažnyčią (?), kuri 1653 m. atiteko katalikams. Apie 1670 m. pastatyta nauja katalikų bažnyčia. Jai sunykus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis etmonas kunigaikštis Mikalojus Kazimieras Radvila Gruzdžių miestelyje 1759 m. pastatė naują medinę bažnyčią. Jai 1806 m. priklausė ir Šiupylių kaimas. Nuo XIX a. pradžios Gruzdžiuose veikė paprinė mokykla. Gruzdžių parapija įkurta 1842 m. Bažnyčia 1849 m. perstatyta. 1891 m. per miestelio gaisrą ji sudegė. 1901 m. pastatyta dabartinė mūrinė bažnyčia (vienur nurodomas architektas Ustinas Golinevičius¹⁰, o naujausioje literatūroje – švedų architektas Karlas Eduardas Strandmannas)¹¹. Gruzdžių Romos katalikų bažnyčia iki 1926 m. priklausė Telšių (Žemaičių) vyskupijai, Joniškio dekanatui. 1926 m. balandžio 4 d. popiežiaus Pijaus XI apaštaline konstitucija „Lituanorum gente“ ji priskirta Kauno arkivyskupijai, Kuršėnų dekanatui. Nuo 1997 m. gegužės 28 d. bažnyčia priklauso popiežiaus Jono Pauliaus II įkurtai Šiaulių vyskupijai.

⁶K. Misius, R. Šimkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 118, 123.

⁷P. Spurgevičius, Šiupylių, arba Zamušės, bažnyčios ir parapijos istorijos bruožai, *Gruzdziai*, d. I, Vilnius, 2009, p. 258–268; P. Spurgevičius, Gruzdžių bažnyčia: istorija ir meninės vertybės, ten pat, d. I, Vilnius, 2009, p. 269–305.

⁸Zamušės (Šiupylių) parapijos 1623 m. steigimo ir 1788 m. inventoriaus dokumentai (publikacija), iš lenkų kalbos išvertė ir parengė A. Ragauskas, ten pat, p. 237–257.

⁹P. Spurgevičius, Šiupylių, arba Zamušės, bažnyčios ir parapijos istorijos bruožai, p. 258, 267.

¹⁰K. Misius, R. Šimkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, p. 118.

¹¹P. Spurgevičius, Gruzdžių bažnyčia: istorija ir meninės vertybės, p. 269, 278; J. Zilgalvis, Arhitekts Kārlis Eduards Strandmanis Jelgavā, Latvijā un Lietuvā, Senā Jelgavā, Rīga, 2010, p. 254.

Duomenų apie parapijos ribų kaitą suteikia bažnyčios archyve saugomos vizitacijos ir inventoriai. Pavyzdžiui, 1842 m. Gruzdžių RKB vizitacijoje paminėtos šios parapijai priklausiusios gyvenvietės: Augučių dvaras (1 dūmas), Biržių (13), Bučiūnų (4), Buvainių (7), Bartkūnų (1) kaimai, Beržėnų dvaras (1), Dargaičių (15), Daujočių (13), Dimšių (17), Gailiūnų (1) kaimai, Gorų (Gruzdžių) dvaras (1), Gruzdžių mst. (18), Gurbų dvaras (1), Gulbinų (1), Jaunelių (4), Jokūbaičių (8), Jurgaičių (11), Kantminių (7), Karvelių (14), Kybarčių (6), Kudgalių (4), Lepšių (4), Lygudų (13), Laumakių (3), Lukošaičių (21), Luponių (13), Maldenių (1), Maniūšių (13), Mingėlių (9), Mažeikių (12), Normančių (6), Norvaišių (6), Nuomininkų (9), Norutaičių (12) kaimai, Pauparių (1) ir Piktuižių (1) dvarai, Pakarnių (4), Poviliškių (10), Povilaičių (9), Račių (11), Radvilių (11), Rakandžių (10), Ratkūnų (7), Raubaičių (7), Ražų (4), Saveikių (4), Sauginių (8), Sneigių (4), Strazdų (7) kaimai, Šepkaičių bajorkaimis (5), Šilmikių (10), Šiupylių (20), Taurakių (7), Tamošiūnų (6), Valdomų (2), Vaišnorių (7) kaimai, Verbūnų dvaras (1), Žmirklių (14), Žiogų (10) kaimai (sąrašas pateiktas vizitacijos eilės tvarka). Kokios buvo Gruzdžių parapijos ribos, rodo 1843 m. Šiaulių apskrities žemėlapis, kuriame sužymėtos parapijų ribos, bažnytinė ir privati (Zubovų valdos, Šepkaičių, Montvydiškių ir Valdomų bajorkaimiai) žemėvalda, gyvenvietės (1 pav.). Lygindami su ankstesne 1821 m. vizitacija, vėlesnėje, 1842 m., nerandame Gavėnaičių (Meškuičių sen., Šiaulių r. sav., prie Voverkio upelio), Piktuižių, Tamošiškės (prie Račių) kaimų¹² – šie buvo priskirti gretimoms parapijoms. Palyginę su 1780–1783 m. Šiaulių ekonomijos Gruzdžių gubernijos gyvenviečių sąrašais¹³, šiuose nerandame 1842 m. vizitacijoje minimų Gailiūnų, Gulbinų (Rudiškių sen., Joniškio r. sav.), matyt, šie užsieniai atsirado vėliau. Taigi šie dokumentai atspindi parapijos ribų kitimą ir nedidelius gyvenviečių tinklo pokyčius pusės amžiaus laikotarpiu.

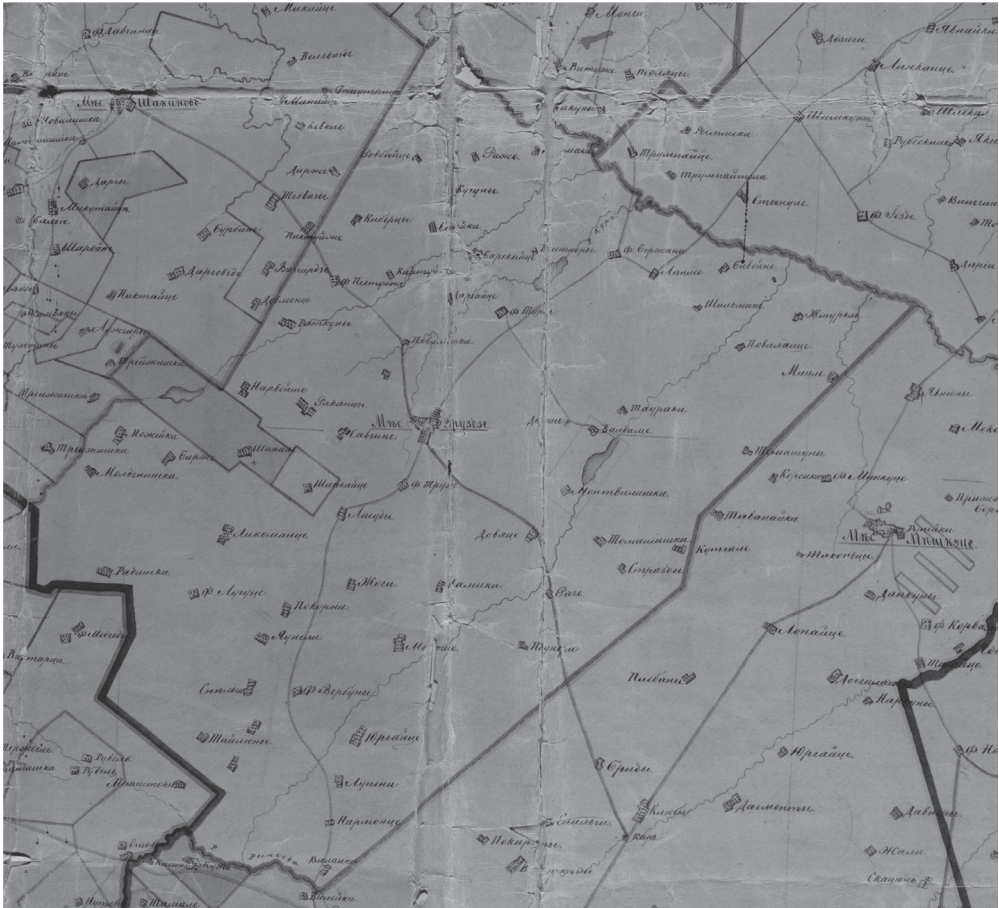
Kartografavus 1842 m. vizitacijoje minimas gyvenvietes matyti, kad Gruzdžių parapija apėmė vientisą geomorfologinį plotą – teritoriją tarp Ringuvos (Ventos dešinysis intakas), Mūšos ir kairiojo jos intako Voverkio, Švėtės (didžiausias Lielupės intakas), t. y. Alfonso Basalyko išskirtą Ventos vidurupio lygumos Kuršėnų mikrorajono rytinę dalį¹⁴. Jos vakarinėje dalyje buvo įsikūręs parapijos centras Šiupyliai, vėliau 1842 m. parapijos centras (Gruzdžiai) „pasislinko“ į vidurį. Archeologinio kraštovaizdžio požiūriu, parapija buvo įsikūrusi 3 didesnių upių baseinų takoskyroje. Čia fiksuota pavienių archeologinių radinių (II–I tūkst. pr. Kr. akmeniniai kirveliai) ir geležies amžiaus (I–XII a.) paminklų (III–XIII a. Račių pilkapynas ir kapinynas, V–XIII a. Maniūšių, Karvelių, Valdomų, Norvaišių kapinynai, Šiupylių (?) ir Luponių piliakalniai su papėdės gyvenvietėmis ir kt.)¹⁵.

¹² P. Spurgevičius, Šiupylių, arba Zamūšės, bažnyčios ir parapijos istorijos bruožai.

¹³ Центральний державний історичний архів України (Львів), ф. 181, ап. 2, б. 988, 1522.

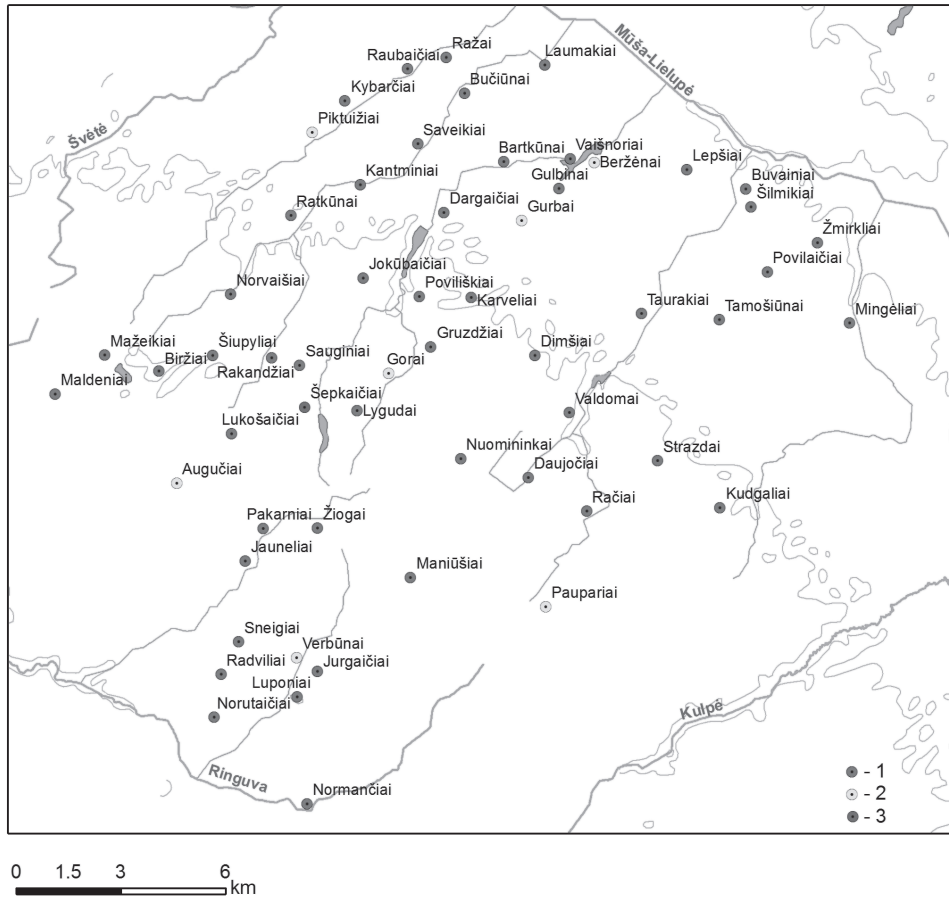
¹⁴ A. Basalykas, Lietuvos TSR fizinė geografija. Fiziniai geografiniai rajonai, t. II, Vilnius, 1965, p. 179.

¹⁵ B. Salatkienė, Gruzdžių seniūnijos archeologijos paminklai, *Gruzdžiai*, Vilnius, 1999, p. 21–41; I. Vaškevičiūtė, Žiemgališka Gruzdžių žemė, *Gruzdžiai*, d. I.

1 pav. Gruzdžių parapijos ribos. Šiaulių apskrities 1843 m. žemėlapis fragmentas.
LVIA, f. 526, ap. 7, b. 5444.

Ši teritorija, kaip rodo archeologiniai ir rašytiniai šaltiniai, intensyviau pradėta apgyvendinti nuo XVI a. vidurio – Valakų reformos metu. Šio laikotarpio apgyvendinimą ir laidosenos papročius liudija tyrinėti Sneigių, Šilmikių ir Mažeikių, Verbūnų-Radvilių, Račių, Valdomų senkapiai (visi datuojami XVI a. antrąja puse – XVII a.). Žemėlapyje matyti, kad kai kur gyvenvietės išsidėsčiusios tankiau – apie iki XIII–XIV a. buvusį apygardos centrą – Luponių piliakalnį. Dvarai (didžioji dalis įkurta 1765 m. Antano Tyzenhauzo, išskyrus Gruzdžių (Gorų)) išsidėstę tolygiai visoje parapijoje, išskyrus retai gyvenamą

2 pav. 1842 m. vizitacijoje minimos gyvenvietės (1 – miestelis (Gruzdžiai), kaimas, užsienis; 2 – dvaras, palivarkas; 3 – bajorkaimis). Sudarė E. Vasiliauskas, Linas Tamulynas.

miškingą rytinę dalį (1821 m. vizitacijoje paminėtas Pauparių kaimas škart įvardytas kaip dvaras, o 1865 m. žemėlapyje pažymėtas kaip palivarkas). Vakariniėje dalyje šioje vizitacijoje minimas Šepkaičių bajorkaimis, tačiau visai nepaminėtas Montvydiškių bajorkaimis prie Valdomų (žymimas 1780–1843 m. žemėlapiuose, o jau 1865 m. – kaip palivarkas) (2 pav.).

1919 ir 1924 m. Gruzdžių RKB inventoriuose minimi 3438 gyventojai katalikai (1525 vyrai ir 1913 moterų), su Gruzdžių miesteliu vyrų – 1805, moterų – 2298, iš viso –

4103. Parapijai tada priklausė Raubaičių, Šilmikių, Gulbinų, Vaišnorių, Laumakių, Račių, Nuomininkų, Maniūšių, Bučiūnų, Kantminių, Dimšių, Jokūbaičių, Povilaičių, Taurakių, Kudgalių, Sauginių, Lygudų, Žiogų, Valdomų, Lepšių, Karvelių, Dargaičių, Bungių (?), Pakarnių, Kybarčių, Ražų, Strazdų, Daujočių kaimai ir Valdomų, Gruzdžių, Gurbų, Maniūšių, Beržėnų, Kudgalių, Osinovkų, Bartkūnų, Piktuižių palivarkai (sąrašas pateiktas inventoriaus eilės tvarka).

Tarp Gruzdžių RKB dokumentų yra nenustatyto autoriaus (V. N.) 1915 m. (?) 3 puslapių apimties rankraštis „Radvilas Kunigaikštis ir Gruzdžių valsčiaus istorija“, kuriame 23 punktuose glaustai išdėstyta Gruzdžių valsčiaus istorija nuo XVI a. iki 1915 m. Jame jaučiamas priešiškusis socialistų ir palankumas krikščionių demokratų idėjoms. Čia taip pat kalbama apie kai kurių kaimų vietovardžių, kaip tada buvo populiariu – pagal jų pavadinimų (asmenvardinė) ar juose gyvenusių šeimų, kilmę. Pasak šio autoriaus, Gruzdžių miestelio pavadinimas XVII a. kilęs nuo bajorų Gruzdų (valdė 29 valakus), Poviliškių kaimą įsteigė Radvilos feldmaršalas Povilas Petkevičius 1675 m. (25 valakai), Jokūbaičiai – nuo Jokūbo Norutavičiaus (16 valakų), Taurakiai įsikūrė po 1710 m. maro (nuo tada tebegyveno 6-ta Gasčiūnų karta), Daugmaudžiai – nuo išėivių iš Smolensko gubernijos (?) Daugmaudžių ir kt. Be abejo, dalis šios medžiagos vertintina kritiškai.

Kita buvusio Gruzdžių RKB parapijos archyvo dalis dabar saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve (*LVIA*, f. 1431, ap. 1, b. 1–20; f. 669, ap. 1, b. 63, 315, 342). Tai 1793–1827, 1849–1940 m. laikotarpį apimančios knygos (29 vnt., gimimo, santuokos, mirties metrikų knygos lietuvių ir rusų kalbomis). Dokumentai į LVIA iš Šiaulių rajono Civilinės metrikacijos skyriaus pradėti kelti 1981 m. spalio 15 d. Fondas papildytas 1989, 1993, 1997, 2004, 2015 m. Archyvas suskaitmenintas ir nuo 2016 m. viešai prieinamas internete¹⁶.

Pastaruoju metu skaitmeninama vis daugiau bažnyčių archyvų. LVIA skaitmenina ir informacinėje sistemoje (www.epaveldas.lt) skelbia fonduose saugomus archyvus (metrikų knygas). Iki 2016 m. Klaipėdos universiteto Baltijos istorijos ir archeologijos instituto laboratorijoje (dr. Vacys Vaivada, E. Vasiliauskas) buvo suskaitmeninti Šiaulių vyskupijos Joniškio (1838–1840, 1853 m. parapijiečių sąrašai ir kt. dokumentai, 4 vnt.), Pašvitinio (1697–1944 m., įvairūs, 51 vnt.), Lauksodžio (1697–1928 m., įvairūs, 5 vnt.), Naujosios Žagarės (1856, 1861 m. parapijiečių sąrašai, 2 vnt.) parapijų archyvai, anksčiau – Užvenčio (1768–1878 m., įvairūs, 7 vnt.), 2015 m. pabaigoje pradėti skaitmeninti Pavandenės bažnyčios (nuo 1689 m.) archyvai.

Vykdamas Joniškio rajono savivaldybės viešosios J. Avyžiaus bibliotekos (vad. Vijoleta Kuprevičienė) projektą „Joniškio krašto paveldo skaitmeninė biblioteka“ (2016 m.),

¹⁶ Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/paieska?p_p_id=searchresultsportlet_WAR_searchresultsportlet10SNAPSHOT&q=Gruzd%C5%BEi%C5%B3%20rkb&t=1> [žiūrėta 2016 06 06].

Šiaulių apskrities P. Višinskio viešojoje bibliotekoje buvo suskaitmenintos (paveldosaugos praktiką atliko Šiaulių universiteto Istorijos specialybės IV kurso studentai Rokas Butkus, Kamilė Labanauskaitė, Artūras Šimkevičius) 59 Gruzdžių RKB archyvo knygos¹⁷ (daugiausia krikšto, ikijungtuvinės apklausos, jungtųjų, mirties metrikų, 1885–1899, 1919, 1936 m. parapijiečių sąrašų, 1783–1905 m. procesų ir siunčiamų raštų knygos bei kt.) ir segtuvai, apimantys 1619–1937 m. laikotarpį (iš viso apie 5800 lapų). Kaip matyti iš archyvo turinio, Gruzdžių bažnyčia – viena iš nedaugelio Lietuvoje, kur nepaisant bažnyčią ir miestelį ištikusių negandų, išliko mažai išblaškytos metrikų knygos nuo parapijos įsteigimo – 1619 m. iki pat mūsų dienų. Duomenų apie archyvo sudėtį XIX–XX a. pirmojoje pusėje suteikia bažnyčios vizitacijos ir inventoriai (žr. 1 lent.).

Vertingą archyvo dalį sudaro vadinamosios procesų (nuo 1783 m. dar kitaip vadinamos kursorijų), gaunamų ir siunčiamų raštų knygos (iki 1904 m.). Taigi jos sudaro nenutrūkstamą grandį. Šiose knygose atsispindi oficialusis parapijos gyvenimas. Pasak istoriko Zigmanto Kiaupos, nuo XVIII a. pabaigos vis dažniau įvairūs valstybės valdžios įsakymai, nurodymai ir sprendimai skelbti bažnyčiose. Stiprėjant centrinei vykdomajai valdžiai, tokių įsakymų ir nurodymų, žinotinų visiems valstybės gyventojams, gausėjo. Juos imta siuntinėti klebonams, įpareigojant juos paskelbti bažnyčiose per pamaldas, t. y., vykstant didžiausiam parapijiečių suėjimui. Be to, klebonai tokius dokumentus turėjo saugoti, iš jų susidarė knygos, pavadintos *liber procesum*. Iš jų galima spręsti, kokie pasaulietinės valdžios dokumentai buvo skelbiami bažnyčiose. Štai Palangos bažnyčios *liber procesum* buvo aptikti 1794 m. sukilimo vadovybės atsišaukimai lietuvių kalba¹⁸.

Kaip jau rašyta, Gruzdžių RKB procesų knygose taip pat yra nemažai pasaulietinių dokumentų. Ypač daug tokių raštų 1783–1792 m. (laikotarpis, kada vyko svarbūs politiniai pokyčiai ATR) knygoje. Joje surašyta ne viena dešimtis Šiaulių repartacijos civilinės-karinės komisijos¹⁹ 1789–1792 m. priimtų sprendimų. Galima teigti, kad tai bene vienintelis išlikęs toks išsamus šios komisijos minėto laikotarpio dokumentų fondas. Pirmasis raštas – 1789 m. gruodžio 18 d. Šiaulių repartacijos civilinės-karinės komisijos nurodymas dėl rekrūtų šaukimo, kuris turėjo būti paskelbtas visose bažnyčiose (l. 17v–18). Tų pačių metų gruodžio 22 d. rašte komisija įpareigoja rūpintis vargšais: patikrinti špitoles, surašyti neįgalius, nurodyta, kad Šiaulių repartacijoje šis darbas turi būti atliktas per 4 savaites (l. 18v–19). Vėlesniu, 1790 m. rugsėjo 15 d. raštu vėl nurodyta

¹⁷Neskaitmenintos liko aktualios iki 1940 m. laikotarpio 4 knygos (krikšto metrikų knyga 1917–1921 m.; jungtųjų registracijos knyga 1917–1921 m.; ikivedybinių apklausų knyga 1920–1927 m.; parapijiečių sąrašų knyga 1925 m.). Sąrašas patikslintas pagal istorikės genealogės Kornelijos Gureckaitės pateiktą informaciją.

¹⁸*Lietuvos istorija*, t. VII, d. 1: Z. Kiaupa, *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius, 2012, p. 129.

¹⁹Civilinės-karinės komisijos LDK pavietuose buvo įkurtos 1789 m. lapkričio 19 d. L. Glemža, Lokalinės policinės institucijos 1776–1794 m., R. Šmigelskytė-Stukienė, L. Glemža, E. Brusokas, *Modernios administracijos tapimas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais*, Vilnius, 2014, p. 534.

dėl špitolių (l. 40–40v). Taip pat knygoje rasime 1790 m. LDK Iždo komisijos, įvairių LDK pareigūnų raštų. Tarp jų iškart po Gegužės 3 d. konstitucijos priėmimo paskelbtas ATR Seimo maršalo Stanislovo Malachovskio ir LDK konfederacijos maršalo Nestoro Kazimiero Sapiegos gegužės 7 d. universalas, kuriame įpareigojama viešose vietose pranešti apie seimo įvykdytas reformas (l. 49–51v). Deja, 1792 m. kovo mėn. (?) Šiaulių repartacijos civilinės-karinės komisijos raštas, prasidedantis patriotiniais žodžiais apie pavojų Tėvynei ir Gegužės 3 d. konstituciją, nutrūksta, nes, kaip matyti, knygos puslapiai išplėšti (l. 68v). 1831–1845 m. procesų knygoje galima rasti dokumentų, susijusių su 1830–1831 m. sukilimu (Rusijos valstybės pareigūnų ir Žemaičių vyskupo įsakai). 1854–1867 m. gaunamų raštų knygoje yra dokumentų įrašų apie 1861–1863 m. įvykius (oficialūs valdžios raštai, Žemaičių vyskupo kreipimaisi į vyskupystės gyventojus). Tarp jų rasime nemažai vyskupo M. Valančiaus ganytojiškų laiškų, kurių daugumą 2000 m. paskelbė Vytautas Merkys²⁰. Viename iš savo kreipimųsi (1861 m. gegužės 5 d. antrajame laiške dėl baudžiamos panaikinimo) į vyskupystės gyventojus vyskupas rašo: „dar dvejus metus nu dienos apskielbima wałnastes, turete būti po senowes po ponajs, pilditi kajp ligsziol pildiet wiernaj wisas sawa pawinastes, ponu klausiti, lenkties ir szienawoti, nes toki ira wala szwiesiausia Ciesoriaus“ (l. 67). 1863 m. kovo 29 d. pirmajame laiške dėl 1863 m. sukilimo jis ragina vyskupystės gyventojus melstis ir pasninkauti „pakol tik nepasibengs nepakajus szaleje musu“, nes „musu kraszti nepakajus ir sumiszimas užstoje“ (l. 85–85v). Toje pačioje knygoje randame M. Valančiaus 1860 m. rugsėjo (rugpjūčio) 9 d. antrąjį blaivybės laišką liaudžiai, kuriame jis smerkia girtuoklystę „[...] Meldžiu Diewa kad ir ju szirdis pajudintu ir patrauktu ant blajwistes, ir jus paklusni wajkaj mana melskities už anus, ir meilingaj giaru priklodu weskiet juos ant giara kela, o ko didžiausej nepiktinkites ir ju bloga pawejksla, neklausikiet ikalbnieima pijoku jog walno ira pijokauti; ne, nebuwa ir nebus walna, nieks jums nu padarita prižadiejima neiszwalnis, saugok nu to Diewe, bukite tame dajktie twirtajs kajp wola, nekripkiet ne i wienna ne i antra puse, bet karta pažimien dwasizka ir kuniszka pelna blajwistes, turiekites anos ligi gala taj ira, pakol ne iszniks lig paskutiniuos pijokiste ir ne užaugš nauje gimine nepažinstanti smoka arielkos. Parsergu dar kad saugotumetes apgavimu židu, kuri arielka majsza su alu arba wieto wina pardawinieje, nes wisoks apsigierims yra grieku [...]“ (l. 54v). Šioje knygoje tyrėją gali taip pat sudominti Jonišio dekanato bibliotekoje esančių knygų sąrašas (l. 73–74).

Kelios Gruzdžių RKB knygos gali būti įdomios ir lietuvių kalbos bei jos istorijos tyrėjams. Pavyzdžiui, pirmoje procesų knygoje 1790 m. kovo 5 d. Žemaičių vyskupo Aleksandro Silvestravičiaus rašte (l. 21v–23v) yra trumpas įrašas žemaičių kalba. Savo

²⁰ *Motiejus Valančius. Ganytojiški laiškai*, sud. V. Merkys, Vilnius, 2000, p. 74–79 (Nr. 11), 101–106 (Nr. 17), 156–159 (Nr. 30).

rašte vyskupas ragina kunigus rūpintis liaudies švietimu, kad „tauta turėtų šviesių pieliečių“ (*aby narod miał swiatlych obywatelow*), o Dievo Bažnyčia – uolių parapijiečių. Pagal Seimo konstituciją kiekvienoje parapijoje turi būti steigiamos mokyklėlės, kuriose jaunimas mokytųsi religijos, skaityti lotynų kalba, lenkiškai, kitur žemaitiškai, rašyti ir skaičiuoti. Surašyta ir mokyklos dienotvarkė, pagal kurią direktorius turi pasirūpinti, kad vaikai eidami pietauti, papietavę, išeidami namo dainuotų daineles:

*Diewy Diewy Tiewy Tiewy musu
 Jezau Jezaw Pony munsu
 Eysma dabar y Baznyczy
 Del garbies, diel garbies
 Diel szlowes, del szlowes
 Pony tawa*

1831–1847 m. procesų knygoje yra išlikęs 1839 m. tekstas lietuvių kalba „Spasabay gelbieima galwiju“ apie tai, ką daryti, kad galvijai nekristų (l. 136–136v). 1845–1853 m. procesų knygoje rasime patarimų lietuvių kalba, kaip apsisaugoti ir gydytis susirgus cholera: „Parsegieimas zmonems nuog choleras ir pirmiansi spasabaj ratunka lignonims“ (l. 120v–121). Juodraštniame ikivedybinių apklausų sąsiuvinyje, apimančiame 1885–1902 m. laikotarpį, įrašai daryti lietuvių kalba, nors oficialiai tuo metu knygos buvo rašomos rusų kalba.

1 lentelė. **Gruzdžių RKB parapijos archyvo metrikų knygos bažnyčioje ir LVIA (2016 m.), jo sudėtis pagal 1920–1924 m. inventorius**

Data	Krikšto	Ikivedybinių apklausos	Jungtinių	Mirties	Iš viso
1920 08 18	1681–1920 m. (19)	1865–1915 m. (6)	1619–1920 m. (15)	1746–1920 m. (11)	51
1921 08 17	1681–1827 m. (9) lotynų k. 1828–1848 m. (2) lenkų k. 1849–1916 m. (7) rusų k. 1917 m. vokiečių–lotynų k. (1)	1865–1915 m. (6) rusų k. + 1	1619–1827 m. (7) lotynų k. 1828–1848 m. (3) lenkų k. 1849–1916 m. (6) rusų k. 1917 m. (1) vokiečių–lotynų k.	1619 ²¹ –1827 m. (5) lotynų k. 1828–1848 m. (2) lenkų k. 1849–1916 m. (4) rusų k. 1917 m. (1) vokiečių–lotynų k.	55

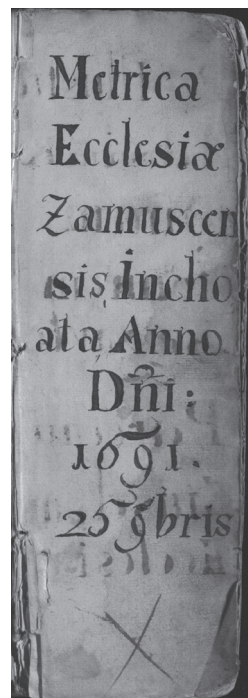
²¹ Matyt, 1619 m. data buvo įrašyta klaidingai, nes pagal bendrą lotyniškų knygų kiekį – 5, tokių netrūksta.

1924 m.	1681–1827 m. (9) lotynų k. 1828–1848 m. (2) lenkų k. 1849–1916 m. (7) rusų k. 1917 m. vokiečių– lotynų k. (1)	1865–1915 m. (6) rusų k. + 1	1619–1827 m. (7) lotynų k. 1828–1848 m. (3) lenkų k. 1849–1916 m. (6) rusų k. 1917 m. (1) vokiečių–lotynų k.	1619–1827 m. (5) lotynų k. 1828–1848 m. (2) lenkų k. 1849–1916 m. (4) rusų k. 1917 m. (1) vokiečių–lotynų k.	55
2016 m.	1681–1691 m. 1691–1706 m. 1727–1751 m. 1752–1764 m. 1764–1779 m. 1779–1788 m. 1788–1793 m. 1809–1820 m. 1820–1827 m. 1828–1834 m. 1835–1848 m. 1892–1895 m. (juodraštis) 1906–1915 m. (juodraštis) 1917–1921 m.	1828–1833 m. 1833–1850 m. 1865–1875 m. 1875–1883 m. 1883–1892 m. 1892–1899 m. 1899–1910 m. 1910–1918 m. 1920–1927 m. 1885–1902 m. (juodraštis)	1619–1690, 1739, 1740 m. 1699–1773 m. 1773–1791 m. 1792–1805 m. 1806–1816 m. 1816–1827 m. 1828–1831 m. 1828–1834 m. 1835–1848 m. 1883–1890 m. 1917–1921 m. 1922–1927 m.	1746–1772 m. 1773–1788 m. 1788–1799 m. 1800–1815 m. 1815–1827 m. 1828–1834 m. 1835–1848 m. 1886–1890 m. (juodraštis) 1897–1905 m. (juodraštis) 1917–1937 m. 1855–1903 m. (abėcėlinis)	47
LVIA	1793–1803 m. 1803–1809 m. 1802–1827 m. 1849–1861 m. 1861–1868 m. 1868–1879 m. 1879–1886 m. 1886–1895 m. 1896–1907 m. 1907–1916 m. 1917–1921 m. 1922–1929 m. 1929–1938 m. 1938–1940 m.	–	1849–1871 m. 1870–1883 m. 1883–1891 m. 1891–1910 m. 1910–1921 m. 1922–1930 m. 1930–1937 m. 1937–1940 m.	1849–1875 m. 1875–1893 m. 1893–1912 m. 1912–1921 m. 1922–1928 m. 1928–1935 m. 1935–1940 m.	29

Žemiau pateikiami suskaitmenintų Gruzdžių RKB parapijos archyvo knygų, bylų iki 1940 m. aprašai. 63-ioji byla apima 1842 m. vizitaciją, o likusios 64–74-oji – inventorius, Romos popiežių, Žemaičių vyskupų ir kitus laiškus bei dokumentus.

Krikšto metrikų knygos

1. Krikšto metrikų knyga (*Gruzdzie=Zamusze Chrztu z 1681=1691*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, margas. Knyga pailgos formos, 33,4x10,7 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 112 numeruotų lapų, gale – įdėtinis lapelis. Formuliaras – lenkų kalba, titulinis, įrašai – lotynų kalba.
2. Krikšto metrikų knyga (*Księga Chrzestna Kosciola Parafialnego Gruzdziowsko=Zamuszkiego od roku 1691 roku 1706 18 Aprila*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis minkštas, margas, išgraužtas kinivarpu, nugarėlė ištrupėjusi. Knyga pailgos formos, 31,7x9 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 153 numeruoti lapai. Formuliaras – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba (3 pav.).
3. Krikšto metrikų knyga (*Gruzdzie=Zamusze Chrztu z 1727=1751*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, margas. Knyga pailgos formos, 31,1x10 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (sutrupėjęs). Iš viso 137 numeruoti lapai. Formuliaras – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba.
4. Krikšto metrikų knyga (*Gruzdzie=Zamusze Chrztu z 1752=1764. N 346*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, odinis. Knyga pailgos formos, 32,6x10 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (atplyšęs). Iš viso 79 numeruoti lapai. Formuliaras – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba.
5. Krikšto metrikų knyga (*Chrztu Gruzdziowskiego od Roku 1764 do 1779*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis minkštas, pilkas, margas. Knyga stačiakampio formos, 31,8x20,7 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (aptrupėjęs). Iš viso 59 numeruoti lapai (1–54) ir lapeliai (55–59). Formuliaras – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba.
6. Krikšto metrikų knyga (*Gruzdzie=Zamusze Chrztu z 1779 Febr. 11 do 1788 Junii 16*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, margas. Knyga stačiakampio formos, 32x21 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (aptrupėjęs, siūlai išplėšti). Iš viso 73 numeruoti lapai. Formuliaras – lenkų kalba, titulinis, įrašai – lotynų kalba.
7. Krikšto metrikų knyga (*Liber Baptisorum Ecclesia Gruzdenę A. 1788 Die 23 Julij A. 1793 Die 30 Januar*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kartoninis, šviesiai rudos spalvos. Knyga stačiakampio formos, 34,2x19,2 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 44 numeruoti lapai. Formuliaras ir įrašai – lotynų kalba.

3 pav. 1691–1706 m. krikšto metrikų knygos faksimilė.

8. Krikšto metrikų knyga (*Liber Baptisatorum Ecclesia Filialis Gruzdensis Anno 1809=1820. N. 352*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, margas. Knyga stačiakampio formos, 33,7x21,6 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 183 numeruoti lapai. Formulias, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
9. Krikšto metrikų knyga (*Liber Baptisatorum Ecclesia Filialis Gruzdensis Anno 1820 Die 18. 7bris – Comporatus. 1820–1827*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudas. Knyga stačiakampio formos, 35,5x21,8 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 97 numeruoti lapai (95–97 lapeliai). Formulias ir įrašai – lotynų kalba.
10. Krikšto metrikų knyga (*Xięga Metryczna Gruździewskiego Rzymско-Katolickiego Filialnego Kosciola na rok Panski 1828*). Apima 1828–1834 m. laikotarpį. Viršelis kietas, žalias. Knyga stačiakampio formos, 36,7x22,7 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 113 numeruotų lapų. Titulinis ir įrašai – lenkų kalba.
11. Krikšto metrikų knyga (*Księga Metryk o Narodzonych Gruździewskiego Rzymско-Katolickiego Parafialnego Kościola od roku 1835*). Apima 1835–1848 m. laikotarpį. Viršelis kietas, žalias. Knyga stačiakampio formos, 36,2x21,8 cm. Gale ir l. 140v yra raudonos spalvos antspaudai (l. 140v – sutrupėjęs). Iš viso 146 numeruoti lapai (tušti – 141–146). Titulinis ir įrašai – lenkų kalba.
12. Krikšto metrikų sąsiuvinis (juodraštis) (*Черновая книга метрических показаний о рождении и крещений Груздевского прихода за 1892*). Apima 1892–1895 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodas, margas. Knyga stačiakampio formos, 22,7x15,6 cm. Iš viso 98 lapai. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
13. Krikšto metrikų sąsiuvinis (juodraštis). Apima 1906–1915 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodas, tekstilinis. Knyga stačiakampio formos, 23,2x18,7 cm. Iš viso 227 lapai. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
14. Krikšto metrikų knyga. 1917–1921 m. (neskaitmeninta).

Ikivedybinių apklausų knygos

15. Ikivedybinių apklausų knyga. Apima 1828–1833 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, panaudotas kitos knygos popierius, 37x22,9 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 94 numeruoti bei užpildyti lapai. Formulias ir įrašai – lenkų kalba.
16. Ikivedybinių apklausų knyga. Apima 1833–1850 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, margas, 36,8x23,2 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos ir rudos spalvos antspaudai. Iš viso 174 numeruoti bei užpildyti lapai. Formulias ir įrašai – lenkų kalba.
17. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга Груздевского приходного костела [...] предбрачныхъ ответовъ съ 1865 года*). Apima 1865–1875 m. laikotarpį. Viršelis

- kietas, žalias, margas, 35x22 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 200 numeruoti bei užpildyti lapai. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
18. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга для записки предбрачныхъ показаний Тельшевской Самогитской Епархий Груздзевскаго прихода на 1875 годъ*). Apima 1875–1883 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, margas, 34,9x21,5 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas (nutrupėjęs). Iš viso 192 numeruoti bei užpildyti lapai. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 19. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга для записки предбрачныхъ показаний Тельшевской Самогитской Епархий Груздзевскаго прихода на 1883 годъ*). Apima 1883–1892 m. laikotarpį. Tamsiai rudos spalvos kietas viršelis, 34,3x21,5 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 240 numeruotų bei užpildytų lapų. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 20. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга для записки предбрачныхъ показаний Тельшевской Самогитской Епархий Груздзевскаго прихода на 1892 годъ*). Apima 1892–1899 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos. Knyga stačiakampio formos, 35,7x22 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 192 numeruoti bei užpildyti lapai. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 21. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга для записки предбрачныхъ показаний Тельшевской или Самогитской Епархий Груздзевскаго прихода 1899–1910 г.*). Apima nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas, 35,1x22 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas (dalis nutrupėjusi). Iš viso 240 numeruotų bei užpildytų lapų. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 22. Ikivedybinių apklausų knyga (*Книга для записки предбрачныхъ показаний Тельшевской или Самогит. Епархий Груздзевскаго прихода 1910–1918 г.*). Apima nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai pilkas, margas, 34x21,3 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 24 numeruoti lapai (užpildyti lapai 1–111v). Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 23. Ikivedybinių apklausų sąsiuvinis (*Книга для записки предбрачныхъ...*). Juodraštis. Apima 1885–1902 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos, 21x17,5 cm. Knyga stačiakampio formos. Iš viso 153 užpildyti lapai. Formulias – rusų kalba, įrašai – lietuvių kalba.
 24. Ikivedybinių apklausų knyga (1920–1927 m.). Neskaitmeninta.

Jungtvių metrikų knygos

25. Jungtvių registracijos knyga (*Груздзие=Zamusze Slubu z 1619=1690 [...], z 1740 i 1739*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, odinis, dekoruotas. Knyga pailgos formos, 30,8x9,5 cm. Knygos gale yra nuskilęs raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 103 numeruoti lapai, papildomai gale įrištas

- įdėtinis lapas. Formuliaras – lenkų kalba, titulinis ir įrašai – lotynų kalba. 1–13 lapai suplėšyti, sunykę.
26. Jungtvių registracijos knyga (*Liber Copulatorum Eccl[...].Jae Zamusentis Gruzdensis A. 1699 Die 11 Januar. ad A. 1773 Die 11 Mart.*). Apima 1699–1773 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, popierinis, išgraužtas kinivarpu, 30,5x10 cm. Knyga pailgos formos. Jos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 97 numeruoti lapai, papildomai gale įrištas įdėtinis lapas. Formuliaras, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
 27. Jungtvių registracijos knyga (*Liber Copulatorum Eccl[...].Jee Gruzdensis ab A. 1773 ad A. 1791 Diem 24. 9bris*). Apima 1773–1791 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rusvas, popierinis, išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 31,2x20,3 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 36 numeruoti lapai, papildomai gale yra įdėtinis 1790 m. vasario 7 d. lapas. Formuliaras, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
 28. Jungtvių registracijos knyga (*Grzudzie=Zamusze Slubu z 1792=1805. / Liber Copulatorum Ecclesia Zamuse Gruzdensis Anno Dni 1792. Die 15 January Compactus*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tapetinis, šiek tiek išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 33,4x20 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 75 numeruoti lapai, papildomai lape 73 įdėtas 1805 m. lapkričio 27 d. lapas. Formuliaras, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
 29. Jungtvių registracijos knyga (*Z1806=1816 Liber Copulatorum Ecclesia Zamusen= Gruzdensis Anno Dni 1806. Mensis Januarij 9. Comparatus 1816*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, margas, popierinis, išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 35x20,5 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas, siūlai ištraukti. Iš viso 83 numeruoti lapai. Formuliaras, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
 30. Jungtvių registracijos knyga (*Liber Copulatorum Ecclesiae Zamusco=Gruzdensis Anno Dni 1816 Mensis Novembris Comparatus z 1816=1827*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, margas, popierinis. Knyga stačiakampio formos, 34,5x23 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 89 numeruoti lapai. Formuliaras, titulinis ir įrašai – lotynų kalba.
 31. Jungtvių registracijos knyga (*Księga Zaslubionych Zamuskiego Rzymisko=Katolickiego Parafialnego Kosciola roku 1828 [...]*). Apima 1828–1831 m. laikotarpį. Viršelis kietas, margas, popierinis, išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 36,7x23 cm. Knygos gale ir 13v lape yra raudonos spalvos antspaudai. Iš viso 190 numeruotų lapų (prirašyti lapai 1–14v). Formuliaras ir įrašai – lenkų kalba.
 32. Jungtvių registracijos knyga (*Księga Metryczna Gruzdziewskiego Rzymisko=Katolickiego Filialnego Kościoła na Rok 1828. Część Druga Zaslubionych*). Apima 1828–1834 m. laikotarpį. Viršelis kietas, kartoninis. Knyga stačiakampio formos,

- 36,3x22,5 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 55 numeruoti lapai (priešyti lapai 1–51v). Formulias ir įrašai – lenkų kalba.
33. Jungtvių registracijos knyga (*Księga Metryk o Zaślubionych Gruzdziewskiego Rzymo=Katoickiego Filialnego Kościoła od roku 1835. Część Druga*). Apima 1835–1848 m. laikotarpį. Viršelis kietas, kartoninis. Knyga stačiakampio formos, 38x22,5 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas, l. 70v – tamsiai rudos spalvos. Iš viso 144 numeruoti lapai (priešyti lapai 1–70v). Formulias, titulinis ir įrašai – lenkų kalba.
34. Jungtvių registracijos knyga (*Книга для записи бракосочетавшихся Тельшевского или Самогитской Епархии Грудзевского прихода сь 1883 по 1890 года*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudas, popierinis. Knyga stačiakampio formos, 35,6x22,5 cm. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 100 numeruotų lapų. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
35. Jungtvių registracijos knyga. 1917–1921 m. (neskaitmeninta).
36. Jungtvių registracijos knyga (Tyrinėjimas vedusiems nuo 1922 iki 1927 m. lapkričio 27 d.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodas, popierinis. Knyga stačiakampio formos, 32,6x21 cm. Knygos gale yra juodos spalvos antspaudas. Iš viso 96 numeruoti lapai. Formulias ir įrašai – lietuvių kalba.

Mirties metrikų knygos

37. Mirties metrikų knyga (*Urywki Metryk z 1746 do 1772 umarłych Grudzie*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, pilkos spalvos, margas. Knyga pailgos formos, 34,4x10,5 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (su siūlais dalis išplėsta). Knygoje iš viso yra 36 numeruoti lapai. Formulias – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba.
38. Mirties metrikų knyga (*Liber Mortuorum Ecclesia Grudzense Zamusiensis ab A. 1773 die 22. Martij ad A. 1788. Die 12 Julij*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, išgraužtas kinivarpų. Knyga stačiakampio formos, 31,3x19,9 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje iš viso yra 34 numeruoti lapai. Formulias ir įrašai – lotynų kalba.
39. Mirties metrikų knyga (*Liber Mortuorum Ecclesia Grudzensis ab A. 1788 Die 23 Augustus ad A. 1799 Die 31 Xbris*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, pilkos spalvos, išgraužtas kinivarpų. Knyga stačiakampio formos, 34x19,5 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje iš viso yra 43 numeruoti lapai. Formulias ir įrašai – lotynų kalba.
40. Mirties metrikų knyga (*Grudzie=Zamuzze Umarłych z 1800=1815*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, margas, kampas nuplėstas, išgraužtas kinivarpų. Knyga stačiakampio formos, 34,5x20,5 cm. Gale

- yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje iš viso yra 92 numeruoti lapai. Formulias – lenkų kalba, įrašai – lotynų kalba.
41. Mirties metrikų knyga (*Liber Mortuorum Ecclesija Zamuszko=Gruzdensis Anno Dni 1815 Comparatus. Z 1815=1827*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, pilkos spalvos, margas, išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 33,5x22 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje iš viso yra 67 numeruoti lapai. Formulias ir įrašai – lotynų kalba.
 42. Mirties metrikų knyga (*Księga Metryczna Gruździewskiego Filialnego Rzymsko=Katolickiego Kościoła na Rok Panski 1828*). Apima 1828–1834 m. laikotarpį. Viršelis kietas, pilkos spalvos, išgraužtas kinivarpu. Knyga stačiakampio formos, 37x23 cm. Gale yra raudonos spalvos antspaudas (dalis nutrupėję). Knygoje iš viso yra 190 numeruotų lapų, prirašyti – 1–68. Formulias ir įrašai – lenkų kalba.
 43. Mirties metrikų knyga (*Księga Metryk o Umarłych Gruździewskiego Rzymsko=Katolickiego Kościoła Parafialnego od roku 1835. Część trzecia*). Apima 1835–1848 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos. Knyga stačiakampio formos, 38x22,5 cm. Gale ir l. 78v yra raudonos spalvos antspaudai (gale siūlai nutraukti). Knygoje iš viso yra 194 numeruoti lapai, prirašyti – 1–78v. Formulias ir įrašai – lenkų kalba.
 44. Abėcėlinė mirties metrikų sąrašų knyga (*Алфавитъ погребательныхъ метрикъ съ 1855 г.*). Apima 1855–1903 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, margas. Knyga stačiakampio formos, 38x24 cm. Knygoje iš viso yra 137 lapai, prirašyti – 1–65v. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 45. Mirties metrikų sąsiuvinis (juodraštis) (*Книжка для записи черновиковь погребательныхъ*). Apima 1886–1890 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos, margas. Knyga stačiakampio formos, 21,2x17,5 cm. Knygoje iš viso prirašytas 91 lapas (su priešlapiu). Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 46. Mirties metrikų sąsiuvinis (juodraštis). Apima 1897–1905 m. laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos. Knyga stačiakampio formos, 22,7x13,2 cm. Knygoje iš viso yra 173 lapai, prirašyti – 1–171. Formulias ir įrašai – rusų kalba.
 47. Mirties metrikų knyga (*Sterberegister der katholischen Kirchen-(Kultus) Gemeinde in Szypile Kreis Okmiany*). Apima 1917–1937 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodas. Knyga stačiakampio formos, 32,8x21,2 cm. Knygoje yra 200 numeruotų lapų, prirašyti 156, kiti tušti, gale įdėti 6 lapeliai. Formulias, įrašai – vokiečių, lotynų, lietuvių kalbomis.

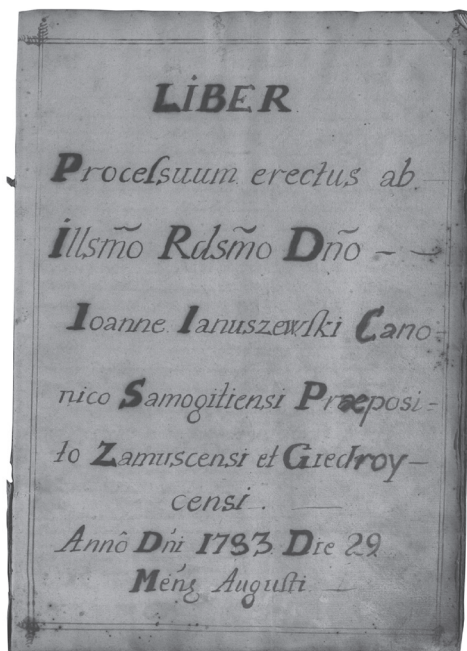
Parapijiečių sąrašų knygos

48. Parapijiečių sąrašų knyga (*Именный списокъ прихожанъ ... за 1885 годъ*). Apima nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rudos spalvos. Knyga stačiakampio for-

- mos, 33,6x21,5 cm. Iš viso 139 lapai. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Įrašai – rusų kalba.
49. Parapijiečių sąrašų knyga (*Книга заключающая въ себѣ списокъ прихожанамъ Груздевскаго Р.к. приходскаго костела / Status animarum / за 1888 годъ*). Apima 1888 m. laikotarpį. Viršelis kietas, margas. Knyga stačiakampio formos, 36x22,8 cm. Iš viso 83 lapai (prirašyti 1–79v). Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Įrašai – rusų kalba.
 50. Parapijiečių sąrašų knyga (*Книга для записей прихожанъ Груздевскаго Р к приходскаго костела за 1899 / Status animarum*). Apima 1899 m. laikotarpį. Viršelis kietas, pilkas, tekstilinis. Knyga stačiakampio formos, 36,4x22,8 cm. Iš viso 141 lapas (prirašyti 1–137v). Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Įrašai – rusų kalba.
 51. Parapijiečių sąrašų knyga (1925 m.). Neskaitmeninta.
 52. Parapijiečių sąrašų knyga (*Status animatorium 1936*). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knyga stačiakampio formos, 32,9x21 cm. Iš viso 200 numeruotų lapų, prirašyti l. 1–101, gale 4 papildomi lapai. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Įrašai – lietuvių kalba.
 53. Parapijiečių sąrašų segtuvai (2). Vienas su 1919 m. data (*Sąrašas Gruzdžu parapijonu sustatyta 1919 m.*) (32 lapai, 35x22 cm), kitas be datos (60 lapų, 33x21,2 cm). Lapai liniuoti.

Procesų (kursorijų), gaunamų ir siunčiamų raštų knygos

54. Procesų knyga (*Processus Judiciarius coram iudicibus omnium Infantiarum formari solitus. Praxi utriusque fori Regni Polonorum conformis*). Laikotarpis tiksliau nenustatytas, gali būti XVII a. Rudos spalvos viršelis. Knyga stačiakampio formos, 34,3x21 cm. Knygoje – 150 lapų. Formuliaras ir tekstas – lotynų kalba.
55. Procesų knyga (*Liber processuum erectus ab Illsmo Rdsmo Dno – Ioanne Ianuszewski Canonico Samogitiensi Præposito Zamuscensi et Giedroycensi. Anno Dni 1783 Die 29 Menę Augusti*). Apima 1783–1792 m. laikotarpį. Viršelis odinis, šviesiai rudos spalvos, dekoruotas, su odiniais dirželiais. Knyga stačiakampio formos, 31,7x19,5 cm. Knygoje – 68 lapai. Formuliaras – lenkų kalba, raštai – lotynų, lenkų kalbomis (4 pav.).
56. Procesų knyga (*Liber Processuum Ecclesiae Zamusio Gruzdensis a variis Jurisdictionibus ad Publicandum transmissorum. Anno Dni 1831 Mensis Aprilis die 30 Inchoatus*). Apima 1831–1847 m. laikotarpį. Raštai, atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Jonišio dekanas, katalikiškų institucijų ir kt. Melsvos spalvos margas viršelis. Knyga stačiakampio formos, 35,8x22,5 cm. Knygoje – 194 lapai, gale įdėti 2 laiškai. Formuliaras – lotynų kalba, raštai – lotynų, lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis.

4 pav. 1783–1792 m. procesų (kursorijų) knygos faksimilė

57. Procesų knyga (*Liber Processuum Ecclesiae Zamusio Gruzdensis a variis Jurisdictionibus ad Publicandum transmissorum, Anno Dni 1845 Mensis Martii 14 die Inchoatus*). Apima 1845–1853 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Joniškio dekanų, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, teismų ir kt. Pilkos spalvos viršelis. Knyga stačiakampio formos, 35,2x22,2 cm. Knygoje – 137 lapai, siūlai ištraukti. Formulias, titulinis – lotynų kalba, raštai – lenkų, lotynų, rusų, lietuvių kalbomis.
58. Procesų knyga (*Księga processowa 1846 r. od 1 8bra...*). Apima 1848–1857 m. laikotarpį. Nors viršelyje įrašyta data „1846“, dokumentai prasideda nuo 1848 m. Raštai atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Joniškio dekanų, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, teismų ir kt. Rudos spalvos margas viršelis. Knyga stačiakampio formos, 33,2x22,5 cm. Iš viso 55 lapai, gale ir priekyje lapai buvę išpjauti. Formulias – lenkų kalba, raštai – rusų, lenkų, lotynų, lietuvių kalbomis.
59. Gaunamų raštų knyga (*Входящие съ [18]54 года – 1867 года*). Apima 1854–1867 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Joniškio dekanų, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, teismų ir kt. Rudos spalvos margas viršelis. Knyga stačiakampio formos, 34,2x22,5 cm. Iš viso 142 lapai, prirašyti l. 1–141, gale įdėti 2 raštai. Formulias – rusų kalba, raštai – rusų, lenkų, lotynų, lietuvių kalbomis.
60. Gaunamų raštų knyga (*Книга входящимъ бумагъ Груздзевскаго Р.К. приходскаго костела 1867*). Apima 1867–1892 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Joniškio dekanų, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų ir kt. Rudos spalvos viršelis. Knyga stačiakampio formos, 38x25 cm. Iš viso 113 numeruotų lapų. Paskutiniame lape yra raudono lako antspaudas. Formulias – rusų kalba, raštai – rusų, lotynų kalbomis.
61. Gaunamų raštų knyga (*Книга входящимъ бумагъ Груздзевскаго костела*). Apima 1893–1905 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti iš Žemaičių vyskupo, Joniškio dekanų, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų ir kt. Rudos spalvos viršelis. Knyga

- stačiakampio formos, 35,5x23 cm. Iš viso 83 numeruoti lapai. Formulias – rusų kalba, raštai – lotynų, rusų, lietuvių kalba.
62. Siunčiamų raštų sąsiuvinis. Apima 1893–1904 m. laikotarpį. Viršelis popierinis, kietas, margas. Sąsiuvinis stačiakampio formos, 20,7x17,5 cm. Knygoje registruoti kitoms parapijoms bei katalikiškoms institucijoms išsiųsti raštai. Sąsiuvinyje yra 102 nenumuoti lapai, gale įdėti 2 laiškai. Priešpaskutiniame lape yra raudono lako antspaudas. Formulias bei įrašai – rusų kalba.

Vizitacijų ir inventorių knygos

63. Vizitacija su privilegijų nuorašais (*Wizyta Kosciola Parafialnego Zamusko-Gruzdiewskiego z roku 1842...*). Viršelis minkštas, popierinis, margas, 34,2x21,2 cm. Segtuvas stačiakampio formos. Iš viso 14 lapų. Formulias ir tekstas – lenkų kalba.
64. Inventorius (*Инвентарь Груздевскаго ... съ 23 Июня 1876 года*). Stačiakampio formos segtuvas perrištas siūlu, 36,8x22,9 cm. Segtuvo gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 7 lapai. Formulias ir tekstas – rusų kalba.
65. Inventorius (*Inventorius Gruzdžių bažnyčios ir klebonijos 1920 m. rugpjūčio 18 d.*). Segtuvas stačiakampio formos, 28,2x22 cm. Iš viso 3 lapai. Formulias ir tekstas – lietuvių kalba.
66. Inventorius (*Žemaičių vyskupijos, Joniško dekanato, Gruzdžių bažnyčios inventorius Gruzdžių 1921 m. rugpjūčio 17 d.*). Viršelis minkštas, popierinis. Segtuvas stačiakampio formos, 33x21 cm. Iš viso numeruota 16 puslapių, 19 lapų. Formulias ir tekstas – lietuvių kalba.
67. Inventorius (*Kauno vyskupijos, Joniško dekanato, Gruzdžių bažnyčios inventorius*). Segtuvas stačiakampio formos, 33,1x21 cm. Iš viso numeruota 20 puslapių, 11 lapų. Formulias ir tekstas – lietuvių kalba.
68. Inventorius (*Žemaičių vyskupijos, Kuršėnų dekanato, Gruzdžių bažnyčios inventorius 1924 m.*). Segtuvas stačiakampio formos, 33x21,1 cm. Iš viso numeruoti 25 puslapiai, 20 lapų. Formulias ir tekstas – lietuvių kalba.

Kiti dokumentai

69. Šiurplių kaimo parapijiečių (laisvųjų) sąrašo dalis (?) (*Введомость Жителяхъ Виленской Губерний Шавельскаго Уезда Вероисповедания Римско Католическаго Груздевскаго Прихода*), numeruoti p. 253–256. Iki 1843 m. Tekstas – rusų kalba. 2 lapai.
70. Pastatų (altarijos, špitolės) sąrašas (lentelė). Įrašai – lenkų kalba. 2 lapai.
71. Sutartis tarp Gruzdžių miestelio valstiečio Jono Krištopaičio Motiejaus ir miestiečio Julijono Dambrausko (Контракт...). Tekstas – rusų kalba. 2 lapai. Yra LR žyminiai ženklai ir Gruzdžių viršaičio antspaudas.

72. Sutartis, minimi Gruzdžių miestelio valstiečiai Jonas Šliūpas Juozapo, kampininkas Dambrauskas, Vincentas Preikšas Juozapo. Tekstas – rusų kalba. 2 lapai. Yra LR žyminiai ženklai, 1926 m., Gruzdžių viršaičio antspaudas.
73. Rankraštis „Radvilas Kunigaikštis ir Gruzdžių valsčiaus istorija“. Tekstas – lietuvių kalba. 2 lapai.
74. Romos popiežių raštai (Leono XIII), 1895–1896 m., lietuvių kalba (2); Žemaičių vyskupų raštai (Mečislovo Leonardo (1896, 1899 m., lietuvių kalba (2), Kasparo Felicijono Kirtauto (Cyrtowt) 1908, 1912 m. (lotynų kalba (2), Petro Barausko (Borowski) 1912 m. (lotynų kalba (1), Pranciškaus Karevičiaus 1915(2), 1916, 1917(2) m.), lotynų kalba (5). Kiti raštai 1917 m., lotynų kalba (1).